

EL TEMPS
El filòsof Descartes (el segon per la dreta), en una lliçó amb la reina Cristina (fragment d'un quadre del 1750).

Una hòstia per a l'infern

El filòsof René Descartes, el precursor de la Il·lustració, es va morir enverinat? Un professor d'Erlanger (Alemanya) presenta un sospitós d'assassinat, un religiós.

Al principi, a aquest francès prim li va costar d'acceptar la feina de preceptor de la reina de Suècia. Hi objectava que això de jugar a fer de professor intel·lectual allà a la "terra dels óssos", en un indret "entre esculls i glaceres", no li agradava.

No obstant això, hi anà.

L'1 de setembre del 1649, el filòsof, a qui li agradava de portar una espasa al cinyell, viatjà amb vaixell cap a Estocolm i es presentà davant la reina

Cristina. Ella fixà l'hora de començament de les lliçons a les cinc del matí.

Quatre mesos més tard, de sobte, René Descartes es va començar a trobar malament, tenia calfreds i un singlot terrible. La malaltia li va durar deu dies, després dels quals el "pare de la nova filosofia", segons Schopenhauer, es va morir.

Però, de què es va morir el pensador de nas prominent que qüestionava la creença cristiana i situava el dubte al centre del seu pensament? Tot fou "un

vertader enigma", va escriure un membre de la cort. Ràpidament, la reina va difondre que l'intel·ligent visitant havia mort d'una pneumònia.

Però no va poder silenciar les tafaneries. Pertot arreu circulava el rumor que havia estat enverinat, cosa que aleshores no es va poder confirmar.

No fou fins el 1996 que l'historiador Eike Pies no va revifar la vella sospita. De casualitat, li va arribar a les mans una carta d'un metge reial. S'hi descrivien estranys símptomes de malaltia que indicaven un enverinament greu. Però Pies no podia saber qui era l'assassí.

La carta era interessada? Sorprenentment, el professor de filosofia d'Erlanger, Theodor Ebert, presentà nous documents sobre l'enigmàtica mort de René Descartes.

Durant tres anys va investigar arxius d'Estocolm a París i va donar a conèixer notícies de testimonis oculars que projectaven una nova llum sobre el drama mortal. Basant-se en aquests documents n'extragué un quadre mèdic

exacte: al principi, el filòsof tenia mareigs i mal d'estómac. Després va desenvolupar una forta "secreció nasal" –índici del típic "constipat d'arsènic". El vuitè dia el metge de cambra va veure "un mal en l'orina" (és a dir, sang). També açò indica una intoxicació.

Al llibre *Der rätselhafte Tod des René Descartes* ('L'enigmàtica mort de René Descartes', Editorial Alibri, Aschaffenburg), per primera vegada, Ebert anomena un autor de l'atemptat. El lliurepensador fou assassinat pel capellà François Viogué, que vivia amb ell a les mateixes golfes: "El crim es va cometre amb una hòstia enverinada."

Açò que sona a Dan Brown o a conspiració xafardera, avui és un debat entre els experts en la qüestió. L'investigador de Descartes Rolf Puster, d'Hamburg, assevera que el seu col·lega té "una fama brillant". La tesi és "molt creïble", constata l'erudit Manfred Baum, el coeditor de la revista *Kant-Studien*. La biògrafa de Descartes Geneviève Rodis-Lewis, en canvi, considera la història de l'enverinament "una ximpleria".

Siga com siga, és indiscutible que la mort del lliurepensador es va esdevenir en una època de grans odis. Feia poc que s'havien acabat les darreres batalles de la guerra dels Trenta Anys. Dos grups cristians, els catòlics i els protestants, s'havien causat mals terribles en nom de la fe. Mig Europa era cendra.

En aquest camp de runa, Descartes pretenia crear un nou fonament racional. Va formular una de les frases més famoses de la filosofia: "Cogito, ergo sum" ('pense, per tant existesc').

Però el clergat controlat per Roma encara era ben poderós. El 1633 va obligar Galileo Galilei a negar allò que havia descobert; la modernitat rebia un bon colp.

Per precaució, Descartes es va amagar als Països Baixos, on de vegades també s'amagava el britànic John Locke i on Thomas Hobbes imprimia els seus llibres. "No s'ha valorat prou la importància d'Holanda com a únic país que al segle XVII permetia de pensar lliurement", va escriure el filòsof Bertrand Russell.

Però també als Països Baixos havia d'anar amb compte. Descartes va publicar-hi anònimament alguns escrits.

Als documents, el capellà hi apareix com un home de "virtut impertorbable", l'"afany" del qual s'havia de dominar

De cara enfora interpretava el paper del bon catòlic. El seu lema: "Larvatus prodeo" ('avance d'amagat').

Quan el cridaren de Suècia, després de molts dubtes, finalment acabà decidint d'eixir de l'encobriment. Va solcar la mar Bàltica cap amunt. A Estocolm s'instal·là a casa de l'ambaixador francès.

No obstant això, allí mateix vivia el sospitós rondinaire François Viogué, agustí que havia estudiat a la Sorbona i home important en el seu orde. Al mateix temps servia el papa com a *missioner apostòlic* per als països nòrdics. Havia de recuperar el terreny perdut.

En secret, l'home de l'hàbit posà fil a l'agulla; i amb èxit. En un missatge secret, Viogué va informar Roma que hi havia esperances que la reina tornara al si de l'antiga església. Precisament això va fer Cristina, en realitat, el 1654, una amarga derrota per al protestantisme.

Ací és on Ebert veu el motiu de l'assassinat. "Amb el professor il·lustrat, el desig de conversió que germinava en la reina era greument amenaçat", diu Ebert amb recel.

És cert que Descartes volia portar la seua alumna pel camí de la raó. Posava globus celestes damunt la taula i estudiava amb ella a fons les lleis de la mecànica.

A la nit, a l'ambaixada, tots dos homes seien vora la llar i s'embranchaven en fogosos debats. L'enrenou s'armava sobretot quan parlaven de l'eucaristia. Fins avui l'església romana ensenya que el pa repartit a l'Últim Sopar i que ara es dona en forma d'hòstia és el cos de Crist, i que el vi representa la seua sang; i d'una manera real i certa, no sols simbòlica.

Per a Descartes no era més que pura superstició. La seua teoria física feia impossible que es continuara considerant vertadera la transsubstanciació. Açò commovia el nucli del ritual catòlic.

Però amb això n'hi havia prou per a convertir un capellà en un assassí traï-

dor? "Una pregunta molt interessant", segons Puster: "Quin grau de fanatisme tenien les persones de l'església en aquell moment?"

Siga com siga, a les fonts documentals el capellà apareix com un home de "virtut impertorbable", l'"afany" del qual s'havia de dominar. El 1663, quan el papa prohibí els escrits de Descartes, sembla que Viogué va afluixar un poc la corda.

A més, el cruel final de Descartes tenia un aspecte ben estrany. Des del gener del 1649, sempre, de bon matí, anava a fer les classes al castell amb el cotxe de cavalls. La nit del 2 de febrer es va trobar malament; es va gitar al llit i es despertà l'endemà de matí amb greus punxades.

Durant dies el turmentaven la febre i la falta de gana, el cap delirava pel dolor. El vuitè dia, el metge de cambra va anotar: "Singlot continu, esput negre, respiració irregular." Tot indicava un enverinament amb arsènic. També es sospitós que el filòsof, immediatament abans de començar els símptomes, anara a combregar. La missa tingué lloc en una capella xicoteta dins l'ambaixada francesa. Viogué va administrar les hòsties.

"Hauria estat fàcil de posar un poc d'arsènic al pa àzim i donar a la víctima el bocí preparat", suposa Ebert. "La dosi letal és de 0,1 grams."

Si bé és cert que l'historiador-detectiu no té cap prova clara a la mà, sí que estableix una clara cadena d'indícis.

Tanmateix, aquesta mena de traïdories no són estranyes: el papa Alexandre VI i el seu fill Cèsar Borja assassinaven en sèrie els seus enemics amb el blanquinós arsènic en pols. El jesuïta Juan Mariana (mort el 1624) va veure en aquesta toxina un mitjà lícit per a eliminar els no creients. El papa Urbà XIII fou enverinat amb una hòstia.

És possible que, fins i tot, Descartes pressentira allò que li havia de passar.

El vuitè dia del seu patiment, de sobte va demanar vi mesclat amb tabac. Volia vomitar. Ebert conclou: "Ai-

L'antic palau reial d'Estocolm (pintura del 1661). El crani de Descartes (amb una inscripció en suec: "Tot funest").

xò només tenia sentit si va pressentir que l'havien enverinat.”

De tota manera, ja era massa tard per a salvar-se. “Tot funest”, va escriure el metge de cambra. Tenia hemorràgies a l'estómac i als intestins.

Poc abans de l'exitus, Viogué aparegué al llit del malalt. El moribund

ja no podia parlar, respirava amb dificultat. Els seus ulls es quedaren fixos.

Els presents demanaren al capellà que li donara l'extremunció. Si ho haguera fet, Descartes hauria estat lliure de tots els pecats i hauria anat directe al cel. Però Viogué va inventar

algun pretext i no va administrar el sagrament. Per tant, priva el filòsof de la salvació eterna.

A Ebert no el sorprèn: “Ell volia justament enviar-lo a l'infern.”

Matthias Schulz

Traducció de Beatriu Vallès

D'acord amb l'article 6 de la Llei Orgànica 15/1999, de 13 de desembre de Protecció de Dades de Caràcter Personal, l'informem que les dades que ens envieu voluntàriament seran incorporades a un fitxer automatitzat. Vostre nom apareix en tot moment als seus crèdits d'acollida, rectificació, oposició i cancel·lació de les dades personals dirigint-se a Edicions del País Valencià, carrer Sant Ferran, 12, 3er. 46001, València o a subscripcions@eltemps.net.

UNA ALTRA OPINIÓ
ÉS POSSIBLE
www.eltemps.cat

Butlleta de subscripció

Primer cognom _____	Segon cognom _____	Nom _____
Adreça _____	Població _____	Codi postal _____
Telèfon particular _____	Telèfon feina _____	
Telèfon mòbil _____	Doc. d'identitat _____	
Correu electrònic _____		
Data de naixement _____	Professió _____	

Se subscriu al setmanari EL TEMPS per un període d'un any, prorrogable si no hi ha ordre en contra, i un import de 145 € / (estat espanyol, Andorra i Catalunya Nord)

Resta d'Europa: 259 €
Amèrica: 536 €

Faré el pagament de la subscripció de la següent manera:

- Xec bancari adjunt a nom d'Edicions del País Valencià
- Gir postal núm. _____
- Domiciliació bancària (ompliu dades de sota)
- Transferència bancària

Dades de facturació

Nom _____	NIF / CIF _____
Adreça _____	Població _____ Codi postal _____

Domiciliació bancària

Distingits senyors: Caixa/banc _____	Agència _____
Adreça _____	Població _____ Codi postal _____

Nom i adreça del titular del compte _____

Els preguem que, fins a nova ordre, els rebuts que presentarà Edicions del País Valencià, SA, per l'import de la SUBSCRIPCIÓ ANUAL, siguin pagats a càrrec:

Núm. compte [] de _____ de _____

Signatura _____

EL TEMPS Carrer Sant Ferran, 12, 3er. • 46001 VALÈNCIA
Tel. 902 131 025 • subscripcions@eltemps.net • CIF A-46186821